

nis numerus impleri non potest, eodem anno non multiplicabis, ut superius, quindecies quinquies, sed quindecies quinquies et asse. Et ita deinceps in subsequentibus annis, usque ad quindecimam indictionem. Quinquaginta et unum per quindecim computa, quibus additis semper septem regulares suprascriptas, implebis numerum annorum Domini, et nihil remanet quod per duodecim addere possis, sicut et in aliis indictionibus remanet. Ut in prima indictione unum, in secunda duo, in tertia tres, vel usque ad decimam quartam; tot remanent de computo suprascripto quota fuerit indictio. Hoc argumento invenies annum Domini

Si vis scire indictionem quota sit, sume annos ab Adam quos habueris, et eos partire per quindecim; quot remanent, tota est indictio: si nihil remanet, quindecima est.

Item si vis scire quota sit indictio, sume ab incarnatione Domini, id est septingenti septuaginta unus, his semper adjice tres, fiunt septingenti septuaginta quatuor; hæc partire per quindecim, remanent novem; nona est indictio; si nihil remanet, quindecima est.

Si vis scire quota est epacta, sume annos decemnovennalis cycli quot fuerint, et de ipsis subtrahe semper unum, et illos multiplica per undecim, et postea partire per triginta, et quot remanent tota est epacta.

Item computa a primo anno decemnovennali usque in quem volueris, ut puta in quintum annum, dimitte super unum, remanent quatuor, multiplica per quatuor, undecim annas epactas, et facies quater undeceni, fiunt quadraginta quatuor; hos partire per triginta, remanent quatuordecim; quarta decima est epacta. In secundo circulo decemnovennalis, ita per omnes decem et novem annos sub hac brevitate computabis.

Item partire annos Domini per octodecim, et quot remanent multiplica per undecim. Item partire per triginta, et remanent epactæ.

Si nosse vis epactas solis, id est concurrentes dies, sume annos Domini, et eorundem quartam partem adjice; his quoque semper adde quatuor, quia quin-

que concurrentes fuerunt anno nativitatis Domini; hos partire et remanent concurrentes.

Si vis scire quotus sit concurrens, sume circulum solarem, qui nunc vigesimus octavus esse comprobatur, et quartam ejusdem numeri ipsi adjicias, partire per septem, et quot remanent, totus est concurrens in nono Kalend. April.

Si nosse vis quotus sit circulus lunæ, sume annos ab Adam, et eos partire per novem decim annos, et quot remanent, totus est circulus; si nihil remanet, decimus octavus est.

Item sume annos ab incarnatione Domini, quot fuerint, et subtrahe semper duo, et quot remanent, hos partire per novem decim, et iterum quot remanent, totus est circulus lunæ decemnovennalis; si autem remanet, decimus nonus est.

Si vis nosse quotus sit annus cycli decemnovennalis, sume annos Domini, et unum adde, quia secundo ejusdem anno natus Christus; partire per novem decim, et quot remanserit, ipse est annus cycli decemnovennalis, et si nihil remanet, octodecimus est.

Si vis scire bissextilem annum, partire annos Domini per quatuor, et quot remanserint, tot sunt anni a bissexto.

Si nosse vis quot puncta unaquæque luna in die luceat secundum Romanos, sume dies a Januario, ut puta in Nonas Martias, fiunt septuaginta sex. Vide quotus sit cyclus lunæ, ut puta sex, multiplica ipsum circulum lunæ quinquies, fiunt septuaginta quinque. Adde ad dies a Januario, fiunt centum quadraginta unum; deduc sexaginta bis, fiunt centum viginti, remanent sex: ipsæ sunt punctum lunæ ipsius diei quæ lucet, id est horam primam, et punctum unum horæ secundæ.

Si ipsam lunam vis invenire, memento quot habueris in summa, antequam per sexaginta partireris: et quoties deduxisti sexaginta, tot asses adjicias ad summam eandem, et iterum multiplicatum circulum lunæ sexies junges ad summam, dividesque per triginta, et lunam diei ejusdem invenies.

Si nosse vis quotus sit circulus solis, sume annos ab Adam, et eos partire per viginti octo, et quot remanent, totus est solaris circulus.

DE PASCHÆ CELEBRATIONE LIBER,

SIVE

DE ÆQUINOCTIO VERNALI JUXTA ANATHOLIUM

EPISTOLA.

REVERENDISSIMO AC SANCTISSIMO FRATRI WICRHEDÆ PRESBYTERO, BEDA OPTABLEM IN DOMINO SALUTEM.

Libenter accepi litteras tuæ benignitatis, amantissime in Christo frater, et capitula quæ rogasti promptus describere, ac tibi dirigere acceleravi, memor familiaritatis ac dulcedinis qua, cum illo advenirem, me suscepisti. Sed et quæstionem illam merito famo-

sum de historia ecclesiastica, super qua me interrogasti præsentem, cui tunc breviter ut potui respondi, nunc latius explanare etiam studui, hoc est de æquinoctio verno, quod in libro præfato Anatholius antistes reverendissimus, in undecimo Kalend. April.

die annotasse perhibetur, cum cæteri Ægyptiorum A magistri hoc magis in duodecimo Kalendarum earumdem die annotandum esse decernant. Dicit namque sanctus Proterius Alexandrinæ antistes Ecclesiæ, ad beatissimum papam Leonem scribens de pascha, et manifeste quidem secundum cursum solis, xxv die mensis Phamenoth, qui etiam xii Kalendas April. æquinoctium esse cognoscitur. Sed non oportet ab hoc æquinoctio primi mensis exordium juxta cursum lunæ prius affligere, alioquin per omnia solis circulo lunæ discursus concordare debuerat. Dicit et sanctus Cyrillus ejusdem præsul Ecclesiæ: Sol enim ipse quotidie terra marique et clauditur in fine diei, et in diei initio aperitur, et finit sol cursum totius anni, in duodecimo Kalend. Aprilis. Unde te merito, sicut et cæteros movet studiosos, quomodo Anatholius cum sit B et ipse eruditione ac genere Ægyptius, quasi contrarius Ægypti doctoribus, scribat æquinoctium idem in undecimo Kalendas Aprilis occurrere solere. *Est ergo, inquit, in primo anno initium primi mensis, quando est decim. et ix annorum circuli initium, secundum Ægyptios quidem mensis Phamenoth vigesimo sexto die, secundum Romanos vero undecimo Kalendas Aprilis, in qua die invenitur sol non solum conscendisse primam partem, verum etiam quartam jam in eadem die habere, id est, in prima ex duodecim partibus. Hæc autem particula, vernale est æquinoctium et ipsa est initium mensium, et caput circuli, et absolutio cursus stellarum, quæ πλάνα id est vagæ dicuntur, ac finis duodecimæ particulæ, et totius circuli terminus.* Sed facillime ratione posse credo doceri, non cum cæteris Ægypti et Orientis C præceptoribus in hoc esse contrarium. Facit enim ratio quadrantis (quem bissextum vocant) ut sol æquinoctialem sui cursus locum in signifero circulo, nunc in primo exortu suo, nunc in meridie, nunc occasu, nunc media nocte comprehendat, et quotiens mane vel meridie fieri æquinoctium contigerit, ad duodecimum Kalendarum Aprilium: quotiens autero vesperi, vel media nocte, ad undecimum Kalendarum earumdem diem pertinet. Absque enim contradictione nox omnis ex quo Dominus a mortuis resurrexit, sequentis diei temporibus anteponitur, non autem præcedentis apponitur. Unde consulte Anatholius non vetat in undecimum, sed ante xi Kalendarum Aprilium Pascha celebrari, cum ipse in eodem libro diligenter ex antiquorum pariter et novorum Patrum scriptis affirmet, D ante transcensum æquinoctii Pascha agi non posse. Ipse enim sibi testis erat quod scribens non prima sedis æquinoctialis tempora, sed ultima signavit, hoc est ea a quibus Paschæ celebrationem incipere posse noverat. Cum enim secundo vel tertio anno post bissextum Paschæ dies Dominicus in undecimo Kalendarum Aprilium occurrerit, constat nimirum quod cum æquinoctio Paschæ tempus inchoatur. Cujus cæremonie partes celebrantur ejusdem prima noctis; quamvis illa mediante, vel etiam inchoante perfici æquinoctium nullus ambigit, eo quod profecto Dominicæ ipsam resurrectionis rite celebrari horam, quæ diluculo facta est. Et ut patenter animadvertas quod Anatholius vespertinum specialiter æquinoctium

scribat, a quo Pascha incipere potest, quoque ad duodecimum Kalendarum Aprilium regulariter respicit. Attende quid in sequentibus ex antiquorum sententia Patrum annotat. Cum enim sint duo æquinoctia veris et autumnii æquis spatiis dirempta, et dicimo quarto die primi mensis sit statuta solemnitas post vesperam, quando luna soli apposita e regione deprehenditur, sicut etiam oculis probare licet: invenitur utique vernalis æquinoctii partem sol obtinens, luna vero autumnalis. Quid ergo mirandum si in xi Kalendarum Aprilium æquinoctium fieri dicat, cum de illa loqui se hora declaret, quando occidente ad vesperam sole, luna econtrario suum attollit exortum. Ubi pariter intuendum quod æquinoctia veris et autumnii æquis spatiis dixit esse dirempta. Et inde colligendum quod ab æquinoctio ad æquinoctium dimidium anni computare debeamus, atque autumnale xiii Kalendarum Octobr. annotare, centum videlicet et octoginta duobus diebus a vernali discretum. Quod esse verissimum etiam horologica docet inspectio, maxime cum hanc æquissimam anni inter æquinoctiorum diremptionem antiquissimi et eruditissimi doctoris Aristæi verbis astruat, qui fuit unus ex illis LXX illustribus Scripturæ sacræ Interpretibus. Quod autem idem ait Anatholius, in qua dies invenitur sol, non solum conscendisse primam partem, verum etiam quartam jam habere in ea die, id est, in prima et duodecim partibus, xii partes xii signa horoscopi nominat, quæ tricenis diebus et paucis insuper horis solem singula tenent. Unde et Maro de iisdem dicit:

Idcirco certis dimensum partibus orbem,
Per duodena regit mundi sol aureus astra.

quarum videlicet partium prima juxta naturam a loco æquinoctii vernalis incipit. Hæc autem prima ex duodecima vernale est æquinoctium, quia nimirum partis ejusdem initium, scilicet ubi sol primo positus est, ipsum tenet æquinoctium, recte præmittit solem in ea die non solum conscendisse primam partem, verum etiam quadram jam in ea die habere: quia quotiens æquinoctiale tempus juxta rationem præfatam in undecimum Kalendarum Aprilium incidit, totiens in ipso temporis momento illa quarta pars diei, quæ annuatim accrescere solet, secundum naturam perfectam esse dignoscitur. Nam cum duodecimo Kalendarum earumdem die contingit æquinoctium, tum in ipso æque die, et in ipsa æquinoctiali hora quadrans idem expletur. Ideo autem addimus naturaliter, quia consuetudinis est humanæ, variis illum temporibus anni, prout cuilibet generi placuit inserere. Naturalis vero est rationis in completionem et circulis solis adjici, quam Cyrillus signavit in ea, quam ut supra proposuimus sententia, dicens: Et finit sol cursum totius anni in duodecimo Kalendarum Aprilium, et ne quis forte nos non contendat in hac Anatholii sententia, hoc quod ipse sensit intelligere potuisse, libet pauca annectere quæ de iisdem partibus et æquinoctio vir doctissimus Victor Capuanæ urbis antistes describe-

bat. « Cœlestis, inquit, circulus, per quem sol et luna et stel'æ, quæ planetæ appellantur, contra impetum totius cœli proprio motu feruntur, per duodecim partes iudicio est sapientiæ distributus. Quibus peractis CCCLXV die, quo toto tempore annus expletur, dum sol repetierit circuli supradicti primæ partis initium, oritur anni principium, quod fit a duodecimo Kalendarum Aprilium die usque ad undecimum. Sæpe enim vespere, interdum nocte, nonnunquam ipsa Kalendarum XI Aprilium die provenire deprehenditur. Vicesima igitur sexta die ^a Martii mensis secundum Alexandrinos, hoc est, juxta Latinos duodecimo vel undecimo Kalendarum Aprilium die fit, juxta solis cursum primi mensis initium. Ne quis autem nos inconstantia vellet arguere, quod velut sub ambiguo fluctuantes diem primi mensis minime definiamus, hujusmodi objurgator aut potius inquisitor sciât, quod solertissime a septima diei hora, horam primam alterius diei docet incipere, et cum sit XXV dies ^b Martii mensis, XII Kalendarum Aprilium, si vespere ejusdem diei sol spatium primæ partis illustret, jam XXVI ascribitur, Ægyptiaca, ut diximus, traditione subtili et sine dubitatione probabili. » Et post pauca: « Igitur luna, inquit, si XIV reperitur, sole in prima parte sui circuli constituto, jure primi mensis ascribitur. Si vero prius XIV luna hoc pleno lumine orbis effulserit, quam sol memoratam primam partem circuli sui contigerit, XII mensis esse reperitur vel reputabitur. Et quotiens ita contigit, solemnitas differtur ad alterum plenilunium, quam venire necesse est adhuc sole in prima parte de duodecim circuli partibus constituto. » Hæc de verbis beati Victoris assumere placuit, quatenus sententia sancti Patris Anatholii, quæ et in ipsius opere paschali, et in historia ecclesiastica plerisque obscura est, per ejus tibi dicta clarior redderetur. Sed neque hoc prætereundum quod sunt qui contendunt Anatholium in hac sententia nequaquam undecimum, sed octavum Kalendarum Aprilium diem posuisse, dicentes: cum hanc sententiam in historia ecclesiastica poneret, diem pro die mutasse, et Eusebium quod cætera bene ac philosophice posita videret, uno verbo corrigere voluisse, quod in ea minus perfecte dictum conspexerit, ne illum videlicet quem laudare proposuerat, palam notabilem monstraret, si ejus pura verba, et ut ipse scripserat, suis inderet historiis. Sed mirum si Eusebius tam circumspectus sermone et sensu scriptor in tantum laudis aliorum potuit esse cupidus, ut eorum scripturis deflagrans, ea quæ non dixerant illos dixisse finxerit, nec formidaret argui, postquam lectores sui integra eorum opuscula perscrutarentur, atque quæ ipse de his assumpserat aliter in suis auctoribus posita offendissent. Mirum si Victorem, cujus dicta posuimus, virum æque eruditionis eximie talis impostura latuit, qui in alio opere scribens de Pascha, hanc eandem sententiam Anatholii de historia ecclesiastica, quasi jure laudabilem ac memorabilem

^a In nostro exemplari lector quidem erasit *Martii*, et posuit in margine *Phamenot*. Edit.

assumens, ubi opportunum reprobatur inseruit, et ipse undecimum in ea non octavum Kalendarum Aprilium scribens diem. Sed et Dionysius cognomento Exiguus, scientia præcipuus, mirum quare vel ipse in epistolis suis paschalibus Anatholii suffragium de historia ecclesiastica flagitaret, si ejus ibi dicta sciret falsata; quem ut Græcæ etiam linguæ peritissimum, qualiter hæc sint primo edita, latere non potuit attentio. Sed quia mensis hic unde sumat exordium, vel ubi terminetur, evidenter in Moysi scriptis non colligitur: « præfati venerabiles CCCVIII pontifices antiqui moris observantiam, et exinde a sancto Moyse traditam, sicut in septimo libro Ecclesiasticæ historiæ fertur solertius investigantes, ab VIII Iduum Martiarum usque in diem Nonarum Aprilium natam lunam facere dixerunt primi mensis initium, et a duodecimo Kalendarum Aprilium usque ad XIV Kalend. Mai. lunam XIV solertius inquirendam » (*Euseb. Hist. Eccles., lib. VII, cap. 28*). Itaque verisimile videtur, Eusebium quidem quod in Græca auctoritate invenerat, fideliter suis indidisse historiis. Ipsum vero libellum Anatholii postmodum in aliquibus Latinorum exemplaribus esse corruptum, eorum nimirum fraude qui Paschæ verum tempus ignorantes errorem suum tanti Patris auctoritate defendere gestirent. Sed quærant illi qui Eusebium magis unam emendasse sententiam, quam alios quoslibet totum Anatholii putant infalsasse libellum, quomodo in ipso libello sit scriptum. Sed quid mirum si in XI luna erraverint, qui in dies addiderunt ante æquinoctium, in quibus Pascha immolari posse definiunt, quod certum omnimodis putari absurdum. Quibus respondendum, quia Anatholius potuerit nosse plurimos, qui sic vel sic de Pascha senserint, nec tamen ad nostram notitiam pervenerint. Et econtra quærendum ab eis quomodo in ipso libello sit scriptum: Est ergo in primo anno initium primi mensis, quod est XIX annorum circuli initium, secundum Ægyptios quidem mensis Phamenoth XXVII die, juxta Macedones vero Distri mensis XXII, secundum Romanos vero Martii mensis XXV die, id est, VIII Kalendæ Aprilis, cum XXVI dies mensis Ægyptiorum Phamenoth, et XXII dies mensis Macedonum Distri non sit VIII Kalendarum Aprilium, sed IX Kalend. April. Nonne verisimillimum apparet quam sit falsata sententia, ubi ipse qui VIII Kalend. præ IX Kalend. April. mutavit, oblitus est etiam Ægyptiorum vel Græcorum mensium statum mutare. Sed his quæ minus nota erant manere permissis ut fuerunt, illud solummodo quod suis sibi que visibile erat mutavit. Quid sane horum sit verius, illi potius qui Anatholium Græcum legunt, videant. Verum sive Eusebius unam sententiam seu quilibet totum ipsum libellum a suo statu mutaverit, constat absque ulla dubietate, quamvis plurimam verterit, æquinoctium octava Kalendarum Aprilium die nequaquam posse reperiri. Quod in conspectione horologica ex aperta ratione probabitur. Regula enim tenet ecclesiasticæ

^b Sic ut supra in nostro exemplari. Edit.

observationis, quæ et edictis Patrum priorum et clarius est Nicæno probata concilio, ut Paschæ dies dominicus ab undecimo Kalendarum Aprilium usque in septimum Kalendarum Maiarum diem quæretur. Item catholicæ institutionis regula præcipit ut ante vernalis æquinoctii transcensum Pascha non celebretur. Qui ergo VIII Kalendarum Aprilium putat esse æquinoctium, necesse est idem aut ante æquinoctium Pascha celebrari licitum dicat, aut ante septimum Kalendarum diem Pascha celebrari licitum neget. Ipsum quoque Pascha, quod Dominus pridie quam pateretur, cum discipulis fecit, aut nonâ Kalendarum Aprilium die non fuisse, aut ante æquinoctium fuisse confirmet.

Primo anno circuli decemvennalis xxx est luna in XI Kalendarum Aprilium, eodemque anno luna XIV quinta die Kalendarum Aprilium, id est, Nonas Aprilis: jungeque ad xxx et sume regulares mensis Aprilis, eo anno quo IV luna Aprilem incurrat. Eo vero quo mense Martis luna XIV incurrit, tarde Martis regulares triginta sex. Ex epactis utique agnoscis facillime, utrum in Martium an in Aprilem, luna decima quarta eveniet. Si enim plus xv aut minus v epactis habes, Aprilis luna XIV computatur. Tene ergo regulares in Aprilis trigesima quinta, et subtrahere epactas semper ejus anni, et quod remanserit, ipsa est dies lunæ decima quarta, ut puta tertio anno circuli decemvennalis xxii erunt epactæ, tolle xvii de xxxv et remanent xiii, tertia decima die mensis Aprilis, id est, Idus Aprilis luna decima quarta occurrit. Si vero feriam quæras XIV lunæ, adde concurrentes anni illius numero, qui relictus est, ut puta istis tredecim qui in præsentis sunt, in Aprilis quoque regulares septem. Hæc omnia collige, et postea divide per septenarium, et quod remanserit, ipsa est feria lunæ decima quarta, et sic facillime ad diem Dominicum pervenies. Mense autem Martis tene regulares triginta sex, subtrahere epactas anni illius, verbi gratia, secundo anno circuli decemvennalis undecimo sunt, xxv die mensis ejusdem XIV luna aderit, id est, octavo Kalendarum Aprilium. Si vero feriam ejusdem diei requiras, adde numero præscripto concurrentes anni illius, et regulares quatuor in Martio, his quoque in unum collectis partitoque per septenarium, et quod remanserit, ipse est dies lunæ decima quarta, si nihil remanserit, VII feria est. Igitur si detractis epactis triginta,

A remanent tamen, quodcumque superest, ipse est dies mensis, in quo XIV lunam reperies, ut eo anno quo quatuor epactæ fiunt, absume IV de xxxv, et remanent triginta unum. Tolle xxx et remanet I. Prima die mensis XIV luna occurrit, id est, Kalendas Aprilis. Si deductis epactis, xxx tamen remanent, XIV die mensis luna XIV evenit, quod semel intra XIX accidit annos, quando VI epactæ ascribuntur, et III Kalendarum Aprilium XIV luna provenit. Ut te exemplis ad inveniendam instrui feriam, qua XIV occurrat luna ut puta anno præsentis dominicæ incarnationis 776, sume epactas hujus anni xxvi, detractisque ejusdem xxxv regularibus, et remanent ix, et ecce IX die mensis XIV luna erit, id est, V Idus April. Junge etiam concurrentes anni præsentis, id est, I ad B IX, et fiunt x, et his adde VII, et fiunt XVII; hos partire per VII, bis VII, XIV, et remanent III; tertia feria erit. Luna XIV, IV, XIV, V, XVI, VI, XVII, VII, XVIII, I, XIX, qui est dies Paschæ V, Idus April. XIV luna IV, Idus XV, III, Idus XVI, II, Idus XVII, Idus XV, IV, XVIII. Kalendas Maias XIX. Secundo anno post hunc, VII, quia plus v sunt et minus xv, ad Martium pertinet XIV luna quam sic requires. Sume regulares Martis mensis xxxvi, detrahe ab eis VII, et remanent xxxix vicesimo nono Martis mensis, id est, IV Kalendarum April., decima quarta tibi luna occurrit. Ad inveniendam feriam, sume easdem xxxix et adde eis concurrentes anni illius, id est II, fiunt xxxi. In his quoque adjice regulares IV, et erit omnis summa xxxv; partire per VII. Quinquies enim VII sunt xxxv et nihil remanet, quia septima feria erit luna decima quarta quarto Kal. April., et xv tertio Kalend. April. ipse est dies Dominicus Paschæ, etiam per singulos circuli decemvennales annos. Semper his regularibus et hac ratione annuis epactarum detractis diebus, decimam quartam sine errore reperies lunam, et illis regularibus concurrente numero præscripto junctis. Feriam quoque decimam quartam lunam reperies, et sic computatis feriis quæ supersunt septimanæ illius, lunæ quoque ætatem crescentis singulis appone diebus, et tum simul locum lunæ et ætatem certissime invenies. Hæc, dilecte comes, proprio argumenta labore descripsi tibi, tu dic quo munere mecum certares hodie, dum talia do tibi sessus.

Enarratio dodrantis et semiuncie in partibus horarum, per quas lunaris luminis ratio computatur apud scriptores.

FRAGMENTUM.

Unius semper horæ dodrante et semiuncia transmissa, id est, divisio unius horæ spatio in viginti quatuor semiuncias, quia tot sunt semiuncie in libra plena: iterumque divide viginti quatuor in quatuor, hoc est, quater sex, et ter VI, dodrans dicitur, semel vero quadrans, et hoc est quod ait unius ho-

ræ dodrante, id est, tribus partibus x et octo semiuncias. Quod vero et semiuncia sex reliquarum semiunciarum, ad quadrantem pertinentium unam voluit adjungi dodranti, ut essent XIX semiuncie, quo æstus Oceani quotidie tardius veniret, tardiusque recederet.